

Restauratie en historische beeldvorming

In veel van de bijdragen aan dit *Bulletin* wordt zo objectief mogelijk verslag gedaan van onderzoek aan historische gebouwen. Soms wordt daarbij aandacht gevraagd voor een gebouw of een reeks gebouwen die in de geschiedschrijving tot nu toe onderbelicht zijn gebleven en soms wordt rechtstreeks ingegaan op het proces van restauratie. Dat het onderzoeken en restaureren van gebouwen niet een op zichzelf staande activiteit is, maar uiteindelijk ook grote gevolgen heeft voor de historische beeldvorming, komt minder vaak met nadruk aan de orde. In dit nummer staat de wijze waarop historische beeldvorming tot stand komt centraal.

Wim Denslagen wijst er in zijn bijdrage op dat er in de literatuur diametraal tegengestelde opvattingen bestaan over hoe in de Middeleeuwen geschiedenis en de materiële overblijfselen van voorbije historische perioden werden beschouwd. Aan de ene kant noemt hij de opvatting van Eric Hobsbawm die het bewustzijn van het verleden als een universeel menselijke eigenschap beschouwt. Aan de andere kant staat Peter Burke, die juist wijst op het onvermogen van de middeleeuwer om bijvoorbeeld de oude gebouwen en ruïnes in Rome een specifieke plaats in de tijd toe te kennen. Denslagen lijkt een tussenpositie te willen innemen. Enerzijds wenst hij wel een historisch bewustzijn aan de historieschrijvers van de middeleeuwen toe te kennen. Anderzijds ziet hij de moderne geschiedschrijving die met periodisering gepaard gaat en met het besef dat er een voltooid en niet meer geheel te achterhalen verleden bestaat pas in de Romantiek ontstaan. Tenslotte verzucht hij toch dat de meeste middeleeuwen minder gelijken op de moderne historicus dan 'stamvader' Herodotus en de middeleeuwen dan misschien toch als 'duister' betiteld mogen worden.

Had men in de middeleeuwen volgens Burke moeite gebouwen te kunnen waarnemen als kenmerkende overblijfselen uit een ver verleden; de huidige mens wordt geplaagd door een bijna tegenovergesteld probleem volgens Thomas von der Dunk. Onze veronderstelde kennis van het verleden heeft er juist toe geleid dat we met de overblijfselen van dat verleden, maar ook met kenmerkende vormelementen die naar dat verleden verwijzen, actief ingrijpen in de geschiedsbeleving in het heden. Het verleden wordt dus ontworpen. Von der Dunk onderscheidt vijf categoriën. De eerste categorie is de commerciële nostalgie. Zo wilde een ruime meerderheid van de inwoners van Nijmegen een niet meer te reconstrueren donjon na eeuwen weer als een spookbeeld laten verschijnen. Wat nu slechts zeildoek is, zal nooit meer dan een vorm zonder inhoud kunnen worden. De tweede categorie is het verlangen om het door oorlog of ramp verwoeste beeld van een stad of gebouw te herstellen.

Naarmate de ramp korter geleden is en de ideologische behoefte groter is kan Von der Dunk dit billijken. Hoe langer het duurt voor het herstel begint na de rampspoed en naarmate minder historisch materiaal voorhanden is beweegt de herbouw zich meer richting eerste categorie. De derde categorie is nog meer met een specifieke ideologie verbonden. Onder het mom van restauratie wordt de veronderstelde boodschap en waarheid van een bewonderde periode of persoon opnieuw getoond na een lange tijd van afwezigheid of tenminste onzichtbaarheid. De laatste categorie en meest extreme vorm is de reconstructie vanuit fictie gebaseerd op veronderstelde goddelijke kennis. De vele 'reconstructies' van de Tempel van Salomon in de tijd van de zich religieus legitimerende absolute vorst zijn daar de beste voorbeelden van.

Von der Dunks eerste categorie rekenen we nog niet en de laatste categorie niet meer tot de zorg voor monumenten. Daartussen blijkt, ondanks soms heftige kritiek van alles mogelijk en maakbaar. Mooie voorbeelden daarvan vinden we in de beschouwingen over en omgang met de huizen waar Rembrandt in verbleef. Dirk de Vries toont aan dat het onduidelijk aanwijzen van historische plaatsen aanvankelijk een groot probleem was. De plek vertelt inmiddels een ander verhaal dan het geromantiseerde, persoonlijke leven van een held uit de Nederlandse geschiedenis. Rembrandt liet in zijn huizen geen sporen achter. Toch is het een wonder dat we nog zoveel weten en overgeleverd kregen van tenminste het 'Rembrandthuis' waarin de schilder zijn eigen positie overschatte. De Vries eindigt met een pleidooi om de keuzes die bij de laatste restauratie en reconstructie van het museum zijn gemaakt eindelijk openbaar te maken. Zo kan het onderwerp van wetenschappelijk debat gaan vormen zoals dit jaar wel bij het 'Dürerhuis' in Neurenberg gebeurde.

Tenslotte laat M.S. Verweij zien hoeveel geschiedenissen bijeenkomen in het onlangs gerestaureerde seinhuis dat in 1935 door Sybold van Ravesteyn werd ontworpen. Het kan een juweel genoemd worden omdat facetten van de geschiedenis van de spoorwegen, van de stad Maastricht, van de bouwtechniek, van de ontwerpgeschiedenis en van vele microgeschiedenissen weer helder zichtbaar gemaakt zijn. Een pleidooi voor het behoud van dit soort architectuur blijft echter noodzakelijk: het seinhuis in Groningen komt voorlopig niet in aanmerking voor rijksbescherming wegens een tijdelijke, ministeriële beleidsmaatregel. Het merendeel van Van Ravesteyns gebouwen is inmiddels verdwenen en andere meesterwerken van deze architect worden met sloop bedreigd, zie het achteromslag.

Namens de redactie, Rob Dettingmeijer